

Het UvA ErfgoedLab is een ruimte voor onderzoek en experiment, gehuisvest aan de Oude Turfmarkt in Amsterdam bij het Allard Pierson Museum en de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam. Het UvA ErfgoedLab biedt een platform voor inspiratie, onderwijs en wetenschap, waar studenten en onderzoekers aan de slag gaan rond een bepaald onderwerp. Het is een studio, werkplaats en expositieruimte tegelijk. In de boekenserie UvA ErfgoedLab wordt verslag gedaan van het onderzoek en experiment rondom erfgoed-presentaties in het UvA ErfgoedLab. De serie wil hiermee een bijdrage leveren aan de voortgaande discussie over betekenis, perspectief en presentatie van erfgoed.

Verbeter

UvA ErfgoedLab #5

de wereld,

2011

begin hier ↓

Inhoud

INLEIDING

Erfgoedstudenten in het UvA ErfgoedLab 7

JAN BOLTEN

INTRODUCTIE

Voorbij Wilders en WikiLeaks 10

Verbeter de wereld, begin hier ↓

ROB VAN DER LAARSE

BIJDRAGEN

Bewaren of Vergeten? 13

BEN VAN DEN BERCKEN, CHARLOTTE LABRIE, MARGOT PULLEN, BENJAMIN TRIAS,
WIETSKES VAN DER WANT

Mythisch/Kritisch 18

VEERLE HAGENAAR, CARLI VAN DE KERKHOF, GÁBOR KOZIJN, MARIA LAMSLAG,
SOPHIE DE WEGER, RIXT WIERINGA

Anonieme Wereldverbeteraars 22

JANNEKE VAN DIJK, SANDRA DEN DULK, CELINE VAN KLEEF,
RICHARD SANDBRINK, NINA SWAEP, HARMA VAN UFFELEN

Propaganda! 28

MARIEKE ENSING, SOPHIE HENNEBERT, JACQUELINE HOUWERTJES,
ANNEMARIE KUIT, HENNY DE LEEUW, FRANK UITERWAAL

Oral History — Mondelinge Geschiedenis 33

BIBI HEUVELINK, EMMELIE HOGERHEIJDE, CHARLOTTE VAN KESTEREN,
DAVID TIMMER, EEFJE ZALM

© UvA ErfgoedLab 2011

Coördinatie UvA ErfgoedLab: Wim Hupperetz/Jan Bolten

Coördinatie publicatie: Jan Bolten/Paulien Retèl

Foto's: Studio Kazerne (Menno van der Meer)

Eindredactie: Toon Vugts

Vormgeving: Sander Pinkse Boekproductie, Amsterdam

Druk: Wilco, Amersfoort

Het UvA ErfgoedLab en deze publicatie werden mede financieel
mogelijk gemaakt door de Mondriaan Stichting.

EVALUATIE

Wereldverbeteraars 37

75 jaar Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

COEN MARINUS

Erfgoedstudenten in het UvA ErfgoedLab

JAN BOLTEN COÖRDINATOR UVA ERFGOEDLAB

Wat gebeurt er wanneer je achtentwintig studenten een ruimte geeft waarin ze een reactie mogen formuleren op de ernaast gepresenteerde tentoonstelling? Het kostte de masterstudenten erfgoedstudies in ieder geval weinig moeite over eventuele gêne heen te stappen. Op zeer kritische wijze werden tijdens de voorbereidende colleges vijf inhoudelijke thema's vastgesteld. In een opbouwperiode van veertien dagen konden de studenten de verder uitgewerkte thematiek in een pakkende presentatie neerzetten. Dit mondde uit in een verrassend moraliserend UvA ErfgoedLab. De bekende retoriek uit de jaren zestig werd door de nieuwe jeugd op uitdagende wijze geactualiseerd.

Vijf thema's

Het lijdend voorwerp was de tentoonstelling *Wereldverbeteraars! 75 jaar IISG* die in de periode van 29 oktober 2010 tot en met 30 januari 2011 aan de Oude Turfmarkt bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam te zien was. Het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis toonde een selectie van de unieke documenten die het de afgelopen 75 jaar in Amsterdam heeft samengebracht. In vijf thema's — The West en the Rest, Oost-Europa, Nabije en Midden-Oosten, Zuid- en Zuidoost-Azië, Globalisering, anti-globalisering en alterglobalisering — werd de verzamelhistorie van een van 's werelds oudste en grootste instituten op het gebied van de sociale geschiedenis weergegeven (de tentoonstelling is nog steeds online te zien via www.iisg.nl/rebels/nl).

Vijf reacties

Ethiek en de presentatie van erfgoed hebben alles met elkaar te maken. Er worden steeds weer en steeds vaker vragen gesteld bij de

collecties die een instituut heeft verzameld en nog steeds verwerft. Hierbij speelt een diversiteit aan perspectieven en invalshoeken een belangrijke rol. Bovendien weerspiegelt moraliteit de tijdgeest en is de ontwikkeling daarin sterk relativerend. Dit vijfde UvA ErfgoedLab werd *Verbeter de Wereld, begin hier* ↓ gedoopt en liep inclusief opbouwperiode van 4 tot 31 januari 2011. De officiële opening vond plaats op 20 januari 2011.

De groep studenten was afkomstig uit de masteropleiding Erfgoedstudies van de afdeling Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Onder begeleiding van docenten Rob van der Laarse en Alexander Westra kwamen de studenten met een vijftal aansprekende thema's die in het UvA ErfgoedLab werden uitgewerkt tot evocatieve opstellingen. De vijf deelgebieden waren: Bewaren of Vergeten?, Mythisch/Kritisch, Anonieme Wereldverbeteraars, Propaganda! en Oral History.

In deze uitgave geeft Rob van der Laarse, onder andere universitair hoofddocent Cultuur- en Erfgoedstudies van de afdeling Kunst, Religie en Cultuurwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam, zijn inhoudelijke visie op het project. Daarna reflecteren de studenten per thema op hun concept en de praktische uitwerking hiervan. De evaluatie is in handen van Coen Marinus, namens het IISG medesamensteller van de tentoonstelling *Wereldverbeteraars* bij Bijzondere Collecties. Hij reageert op de kritische noten en aanbevelingen van de studenten.

De opening van *Verbeter de wereld, begin hier* ↓ was tevens een minisymposium waarop de verschillende themagroepen hun bevindingen presenteerden. Coen Marinus was niet alleen zo sportief de resultaten van het UvA ErfgoedLab in ontvangst te nemen. Hij gaf bovendien aan, de soms ongezouten kritiek als een grote meerwaarde voor de eigen tentoonstelling te zien. Het spreekt van een grote openheid van geest dat hij na een ongetwijfeld moeizaam creatieproces van de eigen tentoonstelling de toevoegingen van de studenten op waarde wist te schatten.

Musealisering van ons erfgoed

De Erfgoed- en museumstudies zijn een relatief jong onderzoeksgebied binnen de geesteswetenschappen. Er wordt immers steeds meer aandacht besteed aan de betekenisverandering van erfgoed, collectievorming en de historische betekenisverandering

van musea. Nu in de huidige tijd de wetenschap weer op revolutionaire ontwikkelingen stuit en de digitalisering het mogelijk maakt archieven over de hele wereld te doorzoeken, lijken de fysieke wetenschappelijke collecties onder een glazen stolp te worden geplaatst. Deze ongekennde schaal van digitalisering van erfgoed zorgt voor een musealisering van de originele objecten. Het gevaar ligt op de loer dat er een (te?) grote afstand tussen student en wetenschappelijke collectie ontstaat. In deze uitgave kunt u zien en lezen dat samenwerkingsverbanden zoals die tussen het UvA ErfgoedLab en de masteropleiding Erfgoedstudies, deze hernieuwde opkomst van de waardering voor en musealisering van ons erfgoed kunnen aangrijpen om archieven en verzamelingen relevant en actueel te houden.

Voorbij Wilders en WikiLeaks

Verbeter de wereld, begin hier ↓

ROB VAN DER LAARSE HOGLERAAR ERFGOED VAN DE OORLOG VU, DOCENT CULTUREEL ERFGOED UVA

‘We zullen overal vechten: in de Tweede Kamer, in Brussel, straks in de Eerste Kamer en in onze provincies. Overal staan patriotten klaar om de handen uit de mouwen te steken’, aldus Geert Wilders in de aanloop naar de Statenverkiezingen in januari 2011. Zijn activistisch dreigement lijkt rechtstreeks afkomstig uit het arsenaal van de vroegere wereldverbeteraars, dat wil zeggen uit dezelfde ‘linkse kerk’ als waarvan Wilders vindt dat Nederland bevrijd moet worden. Het huis der wereldverbeteraars kent dus vele kamers.

Ben jij zelf een wereldverbeteraar?

Het is een goede traditie van de Amsterdamse studenten Erfgoed- en museumstudies om jaarlijks met een publiek debat over

‘Verbeter de wereld, begin hier ↓’ etalage van het UVA ErfgoedLab #5.

ethische en morele kwesties rond cultureel erfgoed naar buiten te treden. Dit jaar is het debat gezocht in een kritische reflectie op de HSG-tentoonstelling *Wereldverbeteraars*, zoals mag blijken uit de titel *Verbeter de wereld, begin hier* ↓ – en ik gebruik bewust de uitnodigende pijl in plaats van een gebiedend uitroepteken. Waar in eerdere erfgoedssymposia werd gedebatteerd over vijf stellingen, zijn in dit UvA ErfgoedLab door de studenten vijf thema's gekozen met een alternatieve visie op maatschappelijk engagement, herinneringspolitiek, maatschappijkritiek, getuigenverhalen en ideologie. Voor de hoofdtentoonstelling ontwierpen ze bovendien een audiotour, waarvan het commentaar via de headset duidelijk maakte dat collecties meerduidelijk zijn, en dat aan objecten ook andere betekenissen kunnen worden ontklokt.

Achterbankgeneratie

Hoe heeft dit uitgepakt? Ik was plezierig verrast door de originele vorm van de vijf verschillende, maar onderling samenhangende presentaties. Maar ik zal mij hier beperken tot het zogeheten metadiscours. In de jaren zestig stelde de protestgeneratie zichzelf de vraag: ben ik wel links genoeg? De huidige achterbankgeneratie, zoals de studenten zich met zelfspot noemen, vindt een graadmeter van engagement in de traditionele lintjesregen door onder de noemer ‘ere wie ere toekomt’ de bezoeker (met enquêteformulier of webcam) te vragen: ben jij zelf wel een wereldverbeteraar? Op vergelijkbare wijze wordt ons bij het thema bewaren of vergeten gevraagd wat wij zouden doen wanneer we voor de keuze staan te kiezen tussen Julian Assange of bisschop Bluysen, c.q. het ontsluiten of vernietigen van bronnen. Want willen wij eigenlijk wel *alles* over onszelf bewaren, of fungeert ook onze persoonlijke musealisering- en herinneringspolitiek als een selectieve vorm van amnesie? Het persoonlijke is politiek, zo leert ons de presentatie over *oral history*. Persoonlijke getuigenissen waren voor de protestgeneratie geëngageerde, alternatieve historische bronnen, maar deze generatie is opgegroeid met een eindeloze stroom van ooggetuigenissen van de oorlog, Provo of Dolle Mina. Tegenover het intrinsieke belang hiervan stelt zij zich de vraag of in onze media-cratie het persoonlijke misschien niet zelf officiële geschiedenis is geworden. ‘Propaganzebordend’ langs de iconische cartoons van ons publieke geheugen – van Oplands *Kernwapens de wereld*

uit!, het PSP-affiche met het blote bloemenmeisje in de Hollandse koeienwei, tot de Deense cartoonkwestie — mogen we ons daarom afvragen: hoe *persoonlijk* zijn onze herinneringen?

De oude sociale strijd heeft afgedaan

Hoe is dit alles nu te duiden? Kunnen we de huidige achterbankgeneratie inderdaad zo gemakkelijk afzetten tegen de vroegere protestgeneratie? Het is tegenwoordig gebruikelijk om te moppen over het gebrek aan politiek engagement — zelfs studenten participeren nauwelijks meer in sociale bewegingen of maatschappelijke organisaties. Maar ik zou het willen omdraaien. Want wat is er eigenlijk terechtgekomen van al die vroegere idealen? Zijn niet de oude sociale bewegingen misschien gekaapt door het populisme? Voor hen die in folklore en volkscultuur nog steeds het bloemenmeisje herkennen, citeer ik nog eens uit Wilders' toespraak voor de aankomende Friese PVV-Statelieden: 'De Friese tradities zijn er om trots op te zijn. De vlag van Friesland is de vlag van vrije mensen. Liever dood dan slaaf, zoals op het monument bij Warns staat. Friesland moet onze inspiratie zijn als wij onze manier van leven verdedigen.'

Publieke verantwoording en persoonlijke keuzes

Wat ik heb opgestoken van *Verbeter de wereld, begin hier* ↓ is dat voor deze achterbankgeneratie, uitgedaagd door Wilders en WikiLeaks, de oude sociale strijd heeft afgedaan. Ik zie een stel jonge mensen die snel het stuur zullen grijpen. Want wat hier op het spel staat is *hun* zelfbewuste en zelfkritische levenswijze die vraagt om publieke verantwoording en persoonlijke, authentieke keuzes.

Bewaren of Vergeten?

DIEN VAN DEN BERCKEN, CHARLOTTE LABRIE, MARGOT PULLEN,

BENJAMIN TRIAS, WIETSKES VAN DER WANT STUDENTEN ERFGOEDSTUDIES

Elke dag vinden er oneindig veel gebeurtenissen plaats, die lang niet allemaal terechtkomen in de boeken van de geschiedenis. Het merendeel verdwijnt zelfs in de grote prullenbak van het verleden. Geschiedenis is dat wat wordt gedocumenteerd en niet meer wordt weggegooid. David Lowenthal beschrijft dit verschil tussen verleden en geschiedenis in zijn beroemde boek *The Past is a Foreign Country*. Lowenthal ziet de geschiedenis als een wetenschappelijke discipline, die zo objectief mogelijk — maar nooit volledig objectief — het verleden tracht te reconstrueren. Het verleden is de tijd die geweest is, definitief voorbij. De vraag is alleen: waar en door wie wordt die selectie voor de geschiedenis gemaakt?

Archiefmakers, zoals die van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, zijn misschien wel de meest letterlijke selecteurs: door bewust bepaalde zaken in het archief op te nemen en

Bewaren of vergeten?